

in hkrati nekatera lesna pihala, bi smel ohraniti v nadaljnjem razvoju skladbe večjo vlogo, tako kot je n. pr. dobro uporabljen drugi stranski motiv v sporednih tercah pozneje pri nastopu basovskega samosppeva. — Štirje solisti, od katerih je edino bas večkrat zaposlen, ostali pa le po enkrat, so vsekako odveč. A če so že enkrat tu, naj imajo kaj dela! Vsaj v enem kvartetu, proti koncu kje, naj bi še nastopili. Zadostovala bi pa dva solista čezincez.

Izvajanje kantate pod vodstvom gosp. koncertnega vodje Mateja Hubada je bilo za sedanje neugodne razmere, če pomislimo, da je bilo mogoče imeti s celim aparatom samo eno skušnjo, primeroma jako dobro. Reči pa moram, da je kantata bodisi sama kot taka, bodisi z ozirom na izvajanje napravila na občinstvo drugi večer veliko ugodnejši vtis kot prvi večer. Sploh je bil koncert drugi večer — tako se splošno sodi — najlepši. Pevski zbor »Glasbene Matice« je skladbo temeljito nastudiral in jo popolnoma obvladal. Orkester kraljeve hrvatske domobranske glasbe iz Zagreba je bil eden najboljših, kar jih je v zadnjih sezonah sodelovalo pri matičnih koncertih.

Kot solisti so sodelovali in pripomogli do lepega uspeha: gospa Pavla Lovšetova iz Novega mesta (sopran), gospodična Jelica Sadar (alt), g. Leopold Kovač (tenor) in g. operni pevec Josip Križaj iz Zagreba (bas), kot solistinja na harfi gospodična Alojzija Holubova iz Zagreba. Gđna Sadarjeva se je pri teh koncertih širšemu občinstvu prvič predstavila in se nadejamo dobiti v njej polagoma prav izborna domačo moč. Ostali pevski solisti so nam ljubi znanci že od prej. Izmed njih je imel največ prilike pokazati svoje zmožnosti g. Križaj, ki nas je v resnici močno zadovoljil.

Ostale skladbe, ki so se izvajale pri omenjenih treh koncertih, so bile: S. Handova »Svečana hrvatska overtura« za orkester, Chopinova »Poloneza«, Lisztova »Parafraza Verdijeve opere Rigoletto« in istega skladatelja »Tarentella Napoli« za klavir, moja »Kranjska zopet z Avstrijo« (1813—1913) za mešani zbor, bariton in orkester, dr. A. Schwabova »Zlata kraljica« za sopran, mešani zbor in orkester ter A. Dvořakov 149. psalm »Nova pesem Stvarnika proslavi« za mešani zbor in orkester.

Handova overtura je pravzaprav spretno zložen in lepo instrumentiran venček raznih hrvatskih, resnobnih in veselih popevk in se konča z dobro uvedeno in do velikega viška izpeljano himno »Lepa naša domovina«. Orkester jo je vsakokrat precizno izvajal pod vodstvom svojega kapelnika g. Ivana Muhvića. V klavirskih skladbah je gostoval g. Dragotin Simon iz Zagreba ter nam s svojo tehnično dovršeno in z bogatim notranjim čuvstvom prepojeno igro nudil izredne glasbene užitke. Tudi ostale skladbe za zbor in orkester: moja, dr. Schwabova in dr. Dvořakova so bodisi kot nekak okvir Sattnerjevi »Soči«, bodisi vsaka zase po svoje pomagale izpolniti in povečati sijaj koncertov.

Ondričekov koncert. C. in kr. avstrijskega komornega virtuozu Frana Ondrička smo po daljšem

presledku zopet slišali in uživali v Ljubljani v koncertu 25. januarja 1917.

Ko je Ondriček že pred več desetletji kot violinski virtuoz nastopal, ni še imel kaj prida tekmecev. Polagoma se jih je nabralo precejšnje število, celo med njegovimi rojaki Čehi so se pojavili nekateri: Kocian, Kubelik. In začelo se nam je zadnji čas zdeti, da utegne zvezda Ondričkove slave vsled tega kolikortoliko zatemneti. Toda ne. Kajti ko smo po mnogih koncertih drugih violinskih virtuozov slišali zopet Ondrička, smo spoznali, kako v vsakem oziru dovršena, zrela, umerjena, naravnost klasična je ravno njegova igra.

V Mendelsohnovem koncertu za gosli v E-molu, ki ga je izvajal kot prvo točko svojega samostojnega koncerta, se nam je mojster v prvem stavku zdel sicer nekam hladen; koj v drugem, pevnem in v glasbenem oziru izredno izrazitem stavku pa so mehki, topli glasovi, prihajajoči iz njegovega dragocenega instrumenta, vzbujali tudi v nas že gorko življenje in sočutenje. Z veliko bravuro je sledil potem še tretji, sila težki, gibčni stavek. V Bachovi mirni, kontrapunktično zasnovani ariji smo se čutili v cerkvi: zakaj neka sveta tišina, resnoba in hkrati blaženost nas je objemala od prvega do zadnjega takta te skladbe. V Wieniawskega »Rondo scherzoso« pa so švigale iskre, šumelo in kipel je veselja in smeja. Blažljivo nas je božal Chopinov Nocturno, vseskoz plemenit kakor Chopinova glasba sploh. V lastni prireditvi Smetanove polke iz opere »Prodana nevesta« in v lastni daljši skladbi: »Češki rapsodiji«, zanimivi po samoraslih slovanskih ritmih in po lepo uporabljenih čeških motivih, zlasti Škroupove znane pesmi »Kje dom je moj?«, je mojster Ondriček odprl kot za slovo še enkrat celo zakladnico svojega bogatega, občudovanja vrednega tehniškega znanja in globokega glasbenega umevanja ter briljantno zaključil svoj izbrani spored. — Tudi v namečkih je bil radodaren. — In še eno besedo o njegovem igranju. V posebno hvalo mu moramo šteti zlasti to, da izvablja iz violine tone tudi v najvišjih in najbolj kočljivih legah ne le kar moč čisto, ampak tudi polno, krepko, široko kot morda ne kmalu kateri drugi.

Njegov mladi spremljevalec na klavirju, gospod Polgath, je po poklicu pravzaprav violinist, in sicer Ondričkov učenec. Je pa hkrati tudi kot pianist kar dober in vrlo poraben. Mojster Ondriček se nikakor ni zmotil v presoji njegovih pianistovskih in splošnoglasbenih zmožnosti, ki si ga je vsled izgube v vojski padlega prejšnjega stalnega spremljevalca izbral sedaj za pomočnika na svojih umetniških potovanjih.

Stanko Premrl.

To in ono.

Anarhija v slovenski pisavi.

Nekaj let že opazujemo nekateri, ki še malo slovensko znamo, kakó se naš jezik po časnikih in knjigah neusmiljeno pači. Le predolgo smo molčali. Pričakovali smo, da se bo oglasil kak bolj poklican mož za to. Mi namreč, ki s tem pačenjem nismo zadovoljni, nismo jezikoslovci po poklicu. Jezik nam ni predmet raziskavanja, pač pa ga ljubimo. Oteli smo si iz prejšnjih v tem

oziru boljših časov še nekaj pristne, poštene slovenščine. Prinesli smo jo iz domače hiše, opilili pa jo pri profesorjih, ki so še sami slovensko znali...

Bolj kot mi bi bili poklicani govoriti o tem drugi, ki so jezikoslovje na vseučilišču študirali, ki o tem po šolah predavajo in so za to nameščeni. Želeli bi, da bi se kdo od njih oglasil za čistost slovenščine; ker se pa nikdo ne zgane, se moramo mi lajiki. Pa zdi se, da nekateri teh mož niti sami slovensko več ne znajo. Vsaj dijaki, ki prihajajo zdaj iz šol — gimnazije in vseučilišča — ne znajo več slovensko.

Če kak izobraženec pri nas ne zna nemško, če bi le kak nemški člen napačno rabil — kolika sramota! Izobražen hoče biti, pa nemško ne zna! — Slovenščine mu pa ni treba znati; to lahko lomi in pači, kakor mu drago, pa je vendar vse prav.

Seveda je temu nekaj krivo to, ker naš jezik še ni docela ustaljen, ker se šele razvija in se oblike še spreminjajo; marsikaka stvar je še sporna.

Pa take preporne »napake« se že odpuste. Drugače pa je z resničnimi napakami, o katerih ni nobene spora med ljudmi, ki slovensko res znajo. In tudi take se delajo — na kupe.

Sicer strokovnjak dr. Breznik zastopa načelo, da jezik — vkolikor se spreminja — delajo pisatelji. Kakor ti pišejo in kar se vsled njih pisanja »prime«, kar pride v navado, to je prav. Nečemo preiskovati, če je to načelo pravo ali ne. Recimo, da je. Čeprav pa se pisateljem prizna ta privilegij, pa vendar ne gre, da bi ljudje, ki slovenščine ne znajo in v tem svojem neznanju delajo napake, smeli nemoteno vpeljavati svojo novo slovenščino. Proti takemu »jezikoslovstvu« bomo morali vedno ugovarjati.

Čuditi pa se je, kakor rečeno, tistim, katerih poklic je, skrbeti za pravilnost in lepoto jezika, da tako mirno in molče gledajo, kakó se naša materinščina že več kot eno desetletje grdo kvari. — Edini dr. Tomišek se je enkrat oglasil proti temu — pa plevel na naši jezikoslovni njivi je že takó vse prerasel, da je bil njegov trud zastoj; njegova beseda se je razgubila brez uspeha. Sploh bo ta plevel zelo težko izrjaviti, ker smo ga predolgo trpeli.

Tisti, ki imajo največ zaslug za pačenje slovenščine, so seveda časnikarji. To so možje, kateri sploh bijejo takt in dajejo ton vsej naši javnosti. Če se namreč ti gospodje med seboj zmerjajo in sovražijo, se moramo zmerjati in sovražiti vsi, če ne, nismo »zanesljivi«. In ti delajo tudi naš jezik. Kakšna slovenščina se piše v teh listih! In to berejo dan za dnem vsi izobraženci — ne le brez ugovora, ampak uče se celo tam.

Kaki puristi so bili mnogi za naših mladih dni! Kakor smo bili časih prehudí puristi, takó smo danes preveč površni. Nič ne pazi na besede, zapiši, kakor se ti zdi, samó »da se te razume«!

S tem smo prišli do prve, glavne, najbolj razširjene in najbolj grde napake.

Ta napaka je prešla iz časnikov in knjig tudi že med ljudstvo. Ni davno, kar sem slišal reči nekega moža: »Predsednika se mora voliti!« Tega dobri mož — kmetiški župan — nima od doma; ta ni zrasla na domačem zelniku; tega se je naučil od naših peresnikov, in mož hoče pokazati, da bere, da se je nekaj — naučil!

Stari profesorji — v mislih imam posebno profesorja Marna — so nas učili drugače: Pisatelj naj hodi k ljudstvu v šolo! Poslušaj naj, kakó kmet govori, kako krepkó in lepó pove, kar misli! Tam je glavni vir prave slovenščine. — In mi smo dobremu Marnu verjeli, prav dali in nategovali ušesa, ko smo govorili z modrimi možakarji v irhastih hlačah — ali, irhaste hlače in domači, častiti obriti obrazi naših očancev, kam ste zginili! — in pomežikovali smo drug drugemu, češ, ali si ga slišal?

In gotovo! Od narodovega jezika se ne smemo oddaljiti. Pisatelji nam lahko predpisujejo, ali bomo pisali »dobriga« ali »dobrega«, »človekam« ali »človekom«; tega pa pisatelji nimajo pravice uvajati, kar je ljudskemu jeziku popolnoma tuje ali ž njim naravnost navzkriž.

Splošno se zdaj pri nas toži, da naši mladi inteligentje ne znajo več dobro nemško in zato da morajo srednje šole ostati kolikortoliko nemške. Tukaj ni kraj in čas za to, da bi preiskovali, koliko je ta tožba in ta zahteva upravičena. Meni se zdi, da neznanja nemščine ni krivo to, da so šole same na sebi premalo nemške, ampak to, ker nemščino — kakor tudi druge predmete — preveč »po šolsko« uče. Kakor birokrat veliko piše, pa malo naredi, tako tudi po šolah veliko uče, napredek pa je v nekaterih rečeh zelo počasen. Dijak se v osmih letih ne nauči nemščine — kuharica in hišna se je pa naučila v pol leta. Kakó je vendar to?!

Pa to je bil pravzaprav skok na stran. Torej naši inteligentje ne znajo več nemško. Toliko pa vendar znajo, da slovenščino po nemščini obračajo, da nemške fraze in rekla v slovenščino zanašajo. Skoro vse napake v slovenščini prihajajo namreč odtod, ker slovenščino natezajo na nemško motovilo.

Ravnokar sem čital lep članek, namenjen javnosti. Kar — beroč — naletim na stavek: »Nimam veselja za take reči, boš rekel. O, za koliko reči se nima veselja!« »Se nima veselja!« Mož, ki je to-le pisal, je doma v selških hribih. Tam gori gotovo ni nikoli slišal, da »se nima veselja«. To je pobral na šolskih klopeh; ali če ni sam pobral, so pobrali drugi in on se je od njih pohujšal.

Glavna in za poštena slovenska ušesa strahovito kričeča napaka je torej to, kar se uganja zdaj s »se«: »Hišo se je kupilo; psa se je uklenilo; tatu se je ujelo in se ga je zaprlo; za to se nima veselja; išče se Uršo Plut.« Zoper to Uršo, ki se jo išče, se je boril že dr. Tomišek; a ni nič opravil, Uršo se še zmerom išče.

»Tatu se je uklenilo.« Kdo na vsem Slovenskem vendar tako govori?! Pred dvajsetimi leti te spake še nismo poznali; zanesli so ta bacil med nas slovenščine nevešči žurnalisti in razpasel se je res v pravo kugo. Tega »se«, »se ga«, »se jih« zdaj mrgoli po naših političnih listih, zašel je pa semtertja tudi že v leposlovne in v knjige, in kajpada pri nas zdaj tudi vsak že takó govori, kdor hoče veljati za »izobraženega«, in, kakor rečeno, tudi »razboriti« kmetiški župani in drugi »boljši« ljudje pri nas s tem razkazujejo, da so se že naučili pošteno slovensko govorico pačiti.

Odkod tedaj ta napaka?

Inteligentje naši imajo to iz nemščine. Ta »se« je nemški »man«, ki se rabi kot nekaj samostavnika. M a n hat das Haus gekauft; m a n hat den Dieb eingesperrt; m a n hat keine Freude dazu; m a n sucht die Urša (acc.) Plut.

Kakó se ta »man« sloveni? Začnimo torej abc slovenščine!

Napačno: Hišo se je kupilo. (V tem stavku manjka pravega subjekta; subjekt hoče biti »se« = man.) Prav: Hiša se je kupila. Tudi: Hiša je bila kupljena. Najbolj prav: Hišo so kupili, oziroma: Hišo smo kupili.

Išče se Uršo Plut — napačno. Prav: Išče se Urša Plut, ali: Iščejo Uršo Plut.

Za koliko reči se nima veselja — napačno. Prav: Za koliko reči nimaš veselja, ali nimamo veselja, ali: Za koliko reči človek nima veselja. Ta-le »človek« je časih pravilno poslovenjeni nemški »man«. — M a n muš mit wenig zufrieden sein: Človek mora biti zadovoljen z malim. A ta pristno slovenski »človek« je že skoro popolnoma izpodrinjen z nesrečnim »se«.

Mora se ga (jih) izvoliti — napačno. Prav: Mora se izvoliti; morajo se izvoliti, ali: Moramo, morate, morajo ga (jih) izvoliti; ali tudi: Treba ga je izvoliti.

Pijanca se mora izogniti — napačno. Prav: Pijanca se moraš izogniti. (Pijanca se je treba izogniti.)

Pa naj se kupi hišo, če se jo more — napačno, grdo! Prav in lepo: Pa kupi hišo, če jo moreš! — Tudi ta-le pristno domača in lepo se glaseča »druga oseba« je v pismenem jeziku že skoro čisto izginita.

V nikalnih stavkih delajo še drugo grdo napako. Slišali so namreč zvoniti, da mora biti v nikalnih stavkih nekje namesto akuzativa genitiv. Torej namesto: Hišo ne moremo kupiti — pravilno: Hiše ne moremo kupiti. Pa ravno na to zahtevano pogostokrat pozabljajo tam, kjer je na mestu. — N a s p r o t i p a r a b i j o v e č k r a t g e n i t i v t a m, k j e r n e s m e b i t i, n. p r. H i š e s e n e m o r e k u p i t i. T a t u s e n i m o g l o u j e t i. P o s l a n c a s e n i m o g l o i z v o l i t i. T o j e v s e n a p a č n o, d a s i t a k e k r i č e č e n a p a č n e i n g r d e s t a v k e b e r e m o z d a j d a n n a d a n. — Z a k a j j e t o n a p a č n o? V n i k a l n e m s t a v k u s t o p i l e o b j e k t v g e n i t i v, n e s u b j e k t. T r d i l n i s t a v e k s e g l a s i: H i š a (n e h i š o!) s e m o r e k u p i t i; t o r e j s e b o n i k a l n i s t a v e k g l a s i l: H i š a (n e h i š e!) s e n e m o r e k u p i t i, k e r j e »h i š a« t u d i v t e m s t a v k u s u b j e k t, n e o b j e k t. P r a v i l n o j e: T a t s e n e m o r e u j e t i, a l i b o l j e: T a t u n e m o r e j o u j e t i. P o s l a n e c (n e p o s l a n c a) s e n i m o g e l i z v o l i t i; b o l j e: P o s l a n c a n i s m o (a l i n i s o) m o g l i i z v o l i t i. — N e: S l o v e n š č i n e s e n e s m e p a č i t i, a m p a k: S l o v e n š č i n a s e n e s m e p a č i t i, a l i: S l o v e n š č i n e n e s m e t e p a č i t i!

S tem bi bila ta glavna napaka, ki je za poštena slovenska ušesa neznosna, razložena. Če je pa tudi odpravljena, če bo ta razlaga kaj pomagala, bomo šele videli. Ako »se« bo slovenščino še takó pačilo, »se« bo moralo take pisatelje, boljše: pačitelje po prstih nakrcati! Sicer se tega mrčesa ne bomo znebili.

Še več takih reči imam na srcu, pa o njih drugič.

Janez Kalan.

Prešeren — Bürger — Herder. Reminiscence pri Prešernu iz pesnikov tujih slovstev so že precej temeljito preiskane. Vendar pa je umevno, da te vrste študij Prešerna še ni zaključen in bo mogoče odkriti še tuintam zanimivo drobtinico, ki bo odkrivala še jasnejše pogled v pesniško stvarjanje in pesniški razvoj Prešernov. Naj priobčim nekaj takih sorodnosti med Prešernom, Bürgerjem in Herderjem, ne da bi že iz

teh drobcev hotel bistveno izpreminjati katerokoli sodbo o Prešernovem pesniškem individualizmu.¹

V letu 1826. je predložil Prešeren Kopitarju zbirko pesmi v oceno. Med temi sta baladi »Lenora« in »Povodnji mož«. Prešeren se je torej že zelo zgodaj bavil z balado in Bürgerjem. Da bi že ta čas ne bil poznal tudi Herderja, ni verjetno. Zelo verjetno pa je, da je prevedel iz Bürgerja še več, nego vemo.² Da je Bürgerja cenil in da se je tudi natančneje seznanil z njim, je naravno. Kogar prevajamo, poznamo stilistično natančno in se moremo nehote učiti pri njem, tem bolj, če imamo podoben okus. Že površna vzporeditev Prešernove in Bürgerjeve osebnosti pa nas pouči, da je našel Prešeren v Bürgerju sebi sorodnega duha: Oba sta živahni erotično-čuvstveni naravi. Značilno je tozadevno za oba, da nista prebogata v motivih in en motiv večkrat variirata (Prim. motiv trdosrčne ljubice). Oba doživita podobno ljubezensko razmerje: Bürger, ki ljubi sestro svoje žene, Prešeren, ki obožuje Julijo poleg Ane. Časovne razmere, v katerih živita, in njiju stališče med sodobniki, je zelo podobno. Bürger stoprv ustvari umetno balado, obnovi in uveljavi sonet, Prešeren ustvari prvo slovensko balado popolnoma v duhu in načinu Bürgerjevem in³ se spozna s sonetno obliko morda iz Bürgerja p r e j ali vsaj istočasno kot iz W. Schlegla, ki je Bürgerjev učenec.

Prešeren in Bürger sta si tudi duševno sorodna: Bürger je robat, Prešeren tudi (»balade od čebelice z a s r a n e«, »z drugo se o b a b i l j e« in sl.), Bürger ni presramežljiv in Prešernove ektemporacije v Kranju tudi ne. Oba pa sta izredna talenta forme (Schiller sam jo Bürgerju prizna in so očitni in vidni zgledi, da se je pri njem učil), oba sta izborna ektemporista, oba pa pilita dela (prim. »Lenoro« v Čeb. I. in v »Poezijah« in Engel I. 380), katera smatrata za svoja popolna. Oba kažeta izrazit čut za nazorno podobo, narodno reklo in frazo, obema je lastna satiričnost, šegavost, neki posebni humor, nekaka buršikoznost, ki striže osle moralistom (prim. Bürger: Evropa in Zen).⁴ V »Novi pisariji« se glasijo popolnoma v duhu Bürgerjevem ironično verzi 115—135. Kar je preslišal besed Bürger nekako petdeset let preje ob »Lenori«, to doživi Prešeren enako ob svojem času (B a l a d e p e t —, je reč pohujšljiva in

¹ Prim. L. Pintar, Književne drobtinice, Zb. Mat. Sl. IV.; Štrekelj, Prešeren in nar. pesem, Zb. Mat. Sl. III.; Grafenauer, Zgod. nov. slov. slovstva I.; Grafenauer, Iz Kastelčeve zapuščine; E. Engel, Gesch. der deutschen Literatur I.; Walzel O. F., Deutsche Romantik; Herder, Ausgewählte Werke (Cotta) I, II.; Bürger, Ausgewählte Werke (Cotta); Murko M., Misli k Prešernovemu življenjepisu, Lj. Zvon I. 1901.

² Pintar, 167.

³ Prim. postanek »Lenore«. Engel o. c. I. 379 sl. in Bürger: — daß ich den Inhalt zu einigen Gedichten aus fremden Sprachen entlehnt habe. Öfters hatte ich das fremde Gedicht vor Jahren gelesen; sein Inhalt war meinem Gedächtnisse gegenwärtig geblieben; diesen stellte ich deutsch dar und gab ihm Bildung und Farbe aus eigenem Vermögen. S. 31. Prim. Prešernov »Povodnji mož« in Valvasor, ali pa »Pesem od zidanja cerkve na Šmarni gori«.

⁴ O. c. 160 sl. ali pa »Frau Schnips« in sledeča »Apolo-gija« o. c. 215 sl.